

***Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia*, red. Z. Blok, A. Stelmach, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 2023, ss. 327.**

Recenzowane opracowanie to efekt szeroko zakrojonych prac badawczych, których celem jest podsumowanie dotychczasowego dorobku teorii polityki w Polsce. Ponadto intencją pomysłodawców projektu jest wskazanie możliwych obszarów dalszych badań naukowych. W efekcie zaplanowania i przeprowadzenia konferencji naukowej (Poznań, 5–6 lipca 2022 r.) został wypracowany plan pierwszej monografii w tak zarysowanym zakresie przedmiotowym. Wydana książka składa się z 20 tekstów, które zostały umieszczone w ramach sześciu rozdziałów o następujących tytułach: a) status teoretyczny i metodologiczny politologii, b) specyfika badań politologicznych, c) metodologiczne problemy związane z wyjaśnianiem, rozumieniem i interpretacją zjawisk politycznych, d) polityczność i upolitycznienie jako przedmiot refleksji politologicznej, e) podmiotowość, sprawczość i uczestnictwo w polskiej myśli teoretycznej, f) kultura polityczna jako przedmiot refleksji teoretycznej.

Opracowanie otwiera artykuł o znamiennej tytule – *Spór o tożsamość nauki o polityce*. Samo zagadnienie badawcze wynikające z tytułu jest kluczowe dla każdego naukowca zajmującego się dyscypliną, która obecnie jest sklasyfikowana jako nauki o polityce i administracji. Przedstawione przez Pawła Ścigaja rozważania skoncentrowane są wokół trzech kryteriów tożsamości dyscypliny, takich jak: przedmiot poznania, metodologia, kwestie organizacyjno-historyczne. Jak podkreślił Autor, „chcąc zrekapitulować spory o tożsamość dyscypliny trzeba przyrzeć się debatom na temat przedmiotu badania nauki o polityce, metody politologicznej oraz historii i organizacji dyscypliny” (s. 15). Wnioski wynikające z pierwszej części monografii są rozwijane w dalszych artykułach, natomiast w tym miejscu warto zwrócić uwagę na najważniejsze konkluzje. Po pierwsze, nie jest możliwe, aby wyznaczyć tożsamość dyscypliny na gruncie kryterium przedmiotowo-metodologicznego. Po drugie, tożsamość dyscypliny wynika ze sposobu konceptualizacji problemów badawczych, dominujących kategorii językowych, specyficznych pytań badawczych i prób szukania odpowiedzi na nie. Ponadto istotną rolę w budowie odrębności nauki o polityce odgrywa historia i organizacja dyscypliny w Polsce (s. 26–27). Odnosząc się syntetycznie do zaprezentowanych rozważań można podsumować, iż P. Ścigaj w sposób bardzo kompetentny i przekonujący wyartykułował argumenty na poparcie tezy, iż nie istnieje specyficzny wyłącznie dla nauki o polityce i administracji przedmiot poznania. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku metodologii, która również nie stanowi o tożsamości przywołanej dyscypliny naukowej. Jak podkreślił Paweł Ścigaj, metodologia nauk społecznych jest wspólna. Tym, co w istotny sposób buduje tożsamość są historia i organizacja dyscypliny w Polsce (s. 26–27). W tym miejscu warto dodać, iż artykuł otwierający opracowanie został oparty na imponującej bibliografii, która liczy 163 źródła.

Po rozważeniu kwestii tożsamości nauki o polityce przybliżono wątek specyfiki badań prowadzonych na jej gruncie. Rozdział II otwiera artykuł pt. *Cechy charakterystyczne badań politologicznych*. Artur Laska początkowe fragmenty tekstu poświęcił na omówienie zagadnienia tożsamości dyscypliny, co w istocie stanowi kontynuację wątku podjętego we wcześniejszym artykule. Jak zaznaczył A. Laska, „zakresy przedmiotowe poszczególnych nauk społecznych – choć istnieją – to przenikają się i krzyżują, tworząc sieci powiązań między dziedzinami. W efekcie politologia nie jest samodzielna eksplanacyjnie, co jednak w żaden sposób nie podważa uprawomocnienia jej teorii, ani też nie oznacza niemożliwości abstrakcyjnego wyznaczenia właściwości przedmiotu jej

badan. Podobnie rzecz się ma ze specyfiką tych ostatnich [...]” (s. 41). Autor zacytowanych słów wyartykułował i omówił następujące cechy charakterystyczne badań z zakresu nauki o polityce: kulturowa determinacja badań i teorii, przygodność i tymczasowość wyników badań, pluralizm ujęć teoretyczno-metodologicznych, normatywny charakter dostarczanej wiedzy.

Autor kolejnego tekstu podjął zagadnienie metod stosowanych w nauce o polityce. Jak podkreślił Jan Garlicki, „metody stosowane w tej dyscyplinie należą do szerokiego zakresu nauk społecznych” (s. 51). Zacytowany Autor zwrócił uwagę na konieczność rozróżnienia metod badań (badania pierwotne) od metod analiz sfery polityki (badania wtórne). Do często stosowanych metod analiz sfery polityki zaliczono: analizę systemową, metodę (analizę) komparatystyczną, metodę decyzyjną, metodę historyczną (metody historyczne), metodę instytucjonalno-prawną, metodę symulacyjną, podejście prognostyczne. W dalszej części artykułu przybliżono problematykę metod badań, a zatem metod służących do zbierania danych. W najogólniejszym zarysie ujęto je w ramach dwóch grup: badania (metody) ilościowe, badania (metody) jakościowe. Zwrócono także uwagę na postulat triangulacji w badaniach empirycznych, tj. łączenie badań ilościowych z jakościowymi.

Tekst Łukasza Młyńczyka pt. *Status metodologiczny teorii polityki a strategie poznawcze teoretyków polityki w Polsce* wieńczy rozdział II recenzowanej publikacji. Znajdziemy w nim próbę przybliżenia statusu metodologicznego teorii polityki, która jest subdyscypliną nauk społecznych. Jak konkluduje przywołany Autor, „trudno wprost mówić o rodzimej szkole metodologicznej w politologii, będącej efektem pięćdziesięciu lat dociekań teoretycznych w Polsce. Nie będzie twierdzeniem specjalnie odkrywczym, że nasze sądy teoretyczne o polityce, w ich naukowym stanowisku, uwikłane są również w sądy ideologiczne. [...] Tym niemniej wiele istotnych osiągnięć w polskiej sztuce teoretyzowania o polityce nie uległo wprost prądom myślowym epoki, starając się je twórczo adaptować, bądź przekraczać. Nie była i nie jest nasza rodzima teoria polityki głucha i ślepa na nurty przenikające z kultury anglosaskiej, greckiej, romańskiej czy niemieckiej. Wchodziła i wchodzi z nią w polemikę [...]” (s. 80).

Kolejny rozdział został poświęcony na przybliżenie problemów metodologicznych w obszarze wyjaśniania, rozumienia i interpretacji zjawisk politycznych. Analogicznie jak w przypadku poprzedniej części, także w rozdziale III znajdziemy trzy teksty. Janusz Węgrzecki omówił metodologiczne dylematy polskich politologów. W tym zakresie Autor wyodrębnił dylematy dotyczące szeregu kwestii, takich jak: istnienie i możliwości poznania przedmiotu badań, model rozwoju dyscypliny (pozytywistyczny czy hermeneutyczny), metody stosowane w politologii (humanistyczne, społeczne czy mieszane), tożsamość metodologiczna dyscypliny (wyznaczona przez dziedzinę czy też samą dyscyplinę), istota polityki i tego co jest okołopolityczne, charakter dyscypliny (nauka teoretyczna czy empiryczna), możliwość formułowania przez politologów wielkiej teorii, granice dyscypliny związane z wyłanianiem się subdyscyplin, antropologia polityczna, podmiotowość jednostki, status grup społecznych, sądy wartościujące, neutralność aksjologiczna badacza, funkcje nauki (s. 85). Autor szkicu rozważa poszczególne dychotomie, aby w podsumowaniu podkreślić, iż politolodzy w Polsce „starają się unikać jednostronnych rozwiązań, dążąc do uwzględnienia całej złożoności badanych aspektów polityki. Komplementarność jest odpowiedzią na pojawiające się metodologiczne dylematy” (s. 92).

Waldemar Bulira w swoim artykule rozważył znaczenie i rolę, jaką dla polskich politologów pełnią dwie kategorie pojęciowe, tj. narracja i eksplanacja. Po zdefiniowaniu pojęcia narracji politologicznej, zaprezentowano dwa wymiary jej funkcjonowania w twórczości przedstawicieli nauki o polityce (narracja liberalna, narracja krytyczna). Końcowe uwagi zostały poświęcone na omówienie koncepcji wyjaśniania integralnego. Autor podsumowuje swoje rozważania wnioskiem, iż „obecnie w odwrocie znajduje się narracja liberalna, która jest wypierana m.in. przez narrację krytyczną, bardziej sugestywnie wyjaśniającą czasy kryzysu i niepokoju, w jakich właśnie przyszło nam żyć” (s. 107). Ostatni tekst w ramach rozdziału III dotyczy kategorii „rozumienie” w nauce o polityce. Sam termin „rozumienie” jest wieloznaczny, niełatwy do zdefiniowania.

Od nakreślenia możliwych jego znaczeń swoją narrację rozpoczynają Autorzy artykułu (Andrzej W. Jabłoński, Weronika Górnicka), po czym odnoszą się również do znaczenia innych terminów: interpretacja, komunikacja, wiedza. Autorzy tekstu, próbując odnieść się do tytułowego pytania (rozumienie w nauce o polityce – zadanie główne, komplementarne czy uzupełniające?), dochodzą do wniosku, iż rozumienie jest głównym, choć wielowariantowym (determinowanym perspektywami ontologicznymi i aksjologicznymi) zadaniem nauki o polityce. Przytoczona konstatacja wynika z analizy dorobku czterech teoretyków polityki, takich jak: Filip Pierzchalski, Kamil Minkner, Artur Laska, Łukasz Młyńczyk.

Polityczność i upolitycznienie jako przedmiot refleksji politologicznej – to tytuł kolejnego rozdziału recenzowanej książki. Znalazło się w nim sześć tekstów następujących autorów: Remigiusz Rosicki, Kamil Minkner, Magdalena Ozimek-Hanslik, Magdalena Mikołajczyk, Łukasz Młyńczyk, Magdalena Kozub-Karkut.

Remigiusz Rosicki rozważył kategorię polityczności w badaniach na gruncie nauki o polityce, przyjmując, że to co polityczne ma sens wówczas, gdy istnieje wspólnota. W ramach wspólnoty rozwiązuje się żywotne problemy ludzi, aczkolwiek w różny sposób (konsensualny lub konfliktowy). Cel badania (przedstawienie politycznego charakteru wspólnoty) został zrealizowany poprzez odwołanie się do dorobku J.-J. Rousseau, C. Schmitta oraz Arystotelesa. W kolejnym tekście również odnajdziemy odniesienia do kategorii polityczności. Kamil Minkner omówił dwa sposoby rozumienia polityczności, jak również odniósł się do trzech strategii poszukiwania pojęć bliskoznacznych w stosunku do polityki i polityczności: a) poszukiwanie pojęcia nadrzędnego, b) przekształcenia pojęcia polityki, c) rekonfiguracja granic tego, co polityczne. Kategoria polityczności stanowi przedmiot rozważań także w kolejnych tekstach składających się na rozdział IV. Magdalena Ozimek-Hanslik podjęła wątek polityczności jako kategorii wyjaśniającej w badaniach politologicznych, natomiast Magdalena Mikołajczyk odniosła się do konfliktowych ujęć polityczności (obok przeglądu inicjatyw podejmowanych w środowisku teoretyków polityki, przybliżono także analizę dyskursu). Z kolei Łukasz Młyńczyk przedstawił konsensualne ujęcia polityczności, które w znacznej mierze zostały wyparte w rodzimej politologii na rzecz kategorii antagonizmu. Ostatni artykuł składający się na rozdział IV recenzowanego opracowania, autorstwa Magdaleny Kozub-Karkut, to udana próba przedstawienia sposobów definiowania „polityczności” w nurcie określonym jako nieschmittowski. W takim ujęciu polityczność to relacje, które mogą się charakteryzować następującymi cechami: brak konfliktu (są niekonfliktowe), inne ujęcie konfliktu niż w koncepcji C. Schmitta (konflikty, których celem nie jest unicestwienie przeciwnika), brak odwołania do relacji między zbiorowościami/dużymi grupami (polityczność jako sfera właściwa jednostce), ponowoczesne ujęcie granic polityczności.

Wspólnym mianownikiem wszystkich tekstów składających się na rozdział IV recenzowanej publikacji jest kategoria polityczności. Lektura każdego artykułu jest niezwykle interesująca, inspirująca i skłaniająca do refleksji na temat tego, co stanowi przedmiot poznania przedstawicieli nauki o polityce, a co znajduje się poza tym obszarem. Wydaje się, iż dobrym podsumowaniem zaprezentowanych wyników badań, dylematów i możliwych ujęć kategorii polityczności będzie cytata z ostatniego artykułu w tej części opracowania. „Kiedy wszystko wydaje się płynne i nie istnieje jedna dominująca interpretacja rzeczywistości społeczno-politycznej, próba nowego zdefiniowania czegoś, co i tak zawsze pozostawało trudne do uchwycenia, wydaje się być zadaniem niezwykle wymagającym, jeśli nie daremnym” (s. 221).

Na kolejny rozdział recenzowanej publikacji (*podmiotowość, sprawczość i uczestnictwo w polskiej myśli teoretycznej*) składają się trzy artykuły. Dorota Drałus podjęła zagadnienie podmiotowości politycznej, podobnie jak Piotr Borowiec, który omówił stan badań nad dwoma kategoriami: podmiot polityki, podmiotowość polityczna (w tekście w szczególności uwzględniono koncepcje Mirosława Karwata i Andrzeja Czajowskiego). Celem ostatniego z artykułów składających się na rozdział V recenzowanej publikacji jest przegląd stanowisk polskich teoretyków po-

lityki, które zostały sformułowane na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat w obszarze pozycji i roli jednostki w polityce.

Rozdział VI to zbiór czterech artykułów, których wspólnym mianownikiem jest kultura polityczna. W pierwszym tekście Krzysztof Łabędź przedstawił koncepcje kultury politycznej poruszane przez polskich politologów. W efekcie przeprowadzonych dociekań naukowych Autor sformułował wniosek, iż zdecydowana większość badaczy opowiada się za stosowaniem koncepcji kultury politycznej i nadawaniem jej opisowego charakteru. Jeśli natomiast chodzi o zakres przedmiotowy terminu „kultura polityczna”, „to można wyróżnić cztery ujęcia: koncepcje dążące do zawężenia ujęcia Almonda, koncepcje szersze niż ujęcie Almonda, mieszczące się jednak w sferze świadomości (zachowania nie należą do zakresu kultury politycznej, ale stanowią jej wskaźnik), koncepcje, w których do elementów świadomości dodaje się zachowania, koncepcje, które obejmują wiele elementów i zbliżają się lub pokrywają z zakresem polityki” (s. 273). Ponadto Krzysztof Łabędź omówił zagadnienia typologii kultury politycznej i problemów związanych z metodologią badań w tym zakresie przedmiotowym. W kolejnym tekście Łukasz Perlikowski i Paweł Nowakowski analizie poddali tradycję badań nad kulturą polityczną w Polsce oraz podjęli się próby udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy zasadny jest wniosek, iż w polskich badaniach dominuje możliwy do wyodrębnienia paradygmat kultury politycznej. Jak zaznaczyli Autorzy, przeprowadzone badania skłaniają „do udzielenia pozytywnej odpowiedzi na tak zadane pytanie” (s. 287).

Małgorzata Kułakowska w swoim tekście zaprezentowała sposoby rozumienia i operacjonalizacji poszczególnych elementów kultury politycznej. Jak podkreśliła przywołana Autorka, jeśli kultura polityczna ma być badana empirycznie, musimy ustalić „co ma podlegać obserwacji i jak należy interpretować jej wyniki” (s. 303). Tekst stanowiący przegląd wybranych propozycji w zakresie konceptualizacji i operacjonalizacji pojęcia kultury politycznej ukazuje wielość podejść do przywołanej kategorii, jak również liczne trudności związane z badaniami w tym zakresie przedmiotowym. Ostatni artykuł zamieszczony w recenzowanej publikacji także dotyczy badań empirycznych kultury politycznej. Joanna Dzwonczyk syntetycznie przybliżyła kwestie definicyjne w zakresie przywołanej kategorii, po czym omówiła trzy główne nurty badań kultury politycznej w Polsce. Lektura tegoż tekstu również prowadzi do wniosku, iż z uwagi na wielość ujęć definicyjnych, prowadzenie badań empirycznych kultury politycznej (w tym dobór narzędzi badawczych) stanowi duże wyzwanie. W pierwszej kolejności musimy sobie odpowiedzieć na pytanie czym dla nas jest kultura polityczna, aby następnie wykonać dalsze etapy badań i sformułować wnioski w przyjętym zakresie podmiotowym (np. kultury politycznej społeczeństwa jako całości czy określonych grup społecznych).

Powyższe, bardzo syntetyczne uwagi dotyczące treści recenzowanej publikacji oczywiście nie wyczerpują nawet w niewielkim zakresie mnogości problemów badawczych i dylematów, które zostały zaprezentowane na łamach publikacji pt. *Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia*. Spoglądając holistycznie można wyodrębnić kilka obszarów rozważań, które zostały podjęte przez Autorów tekstów zamieszczonych w książce. Należą do nich następujące zagadnienia: tożsamość nauki o polityce, specyfika badań prowadzonych na gruncie nauki o polityce (cechy szczególne badań, metody badawcze, status metodologiczny teorii polityki), problemy metodologiczne w zakresie badania zjawisk politycznych, kategoria polityczności, podmiotowość polityczna, kultura polityczna i wyzwania związane z jej badaniem.

Lektura publikacji pozostawia czytelnika w sytuacji refleksji i rozważań nad aktualnym stanem badań w obszarze nauki o polityce, skłania do pytań, co udało się dotychczas osiągnąć i ustalić, co natomiast wymaga od nas jako przedstawicieli dyscypliny wzmoczonego wysiłku badawczego. Nie ulega dla mnie wątpliwości, iż recenzowana publikacja może stanowić bardzo cenne źródło wiedzy dla każdego naukowca prowadzącego badania tak w zakresie nauki o polityce, jak i spoglądając szerzej, w dziedzinie nauk społecznych. Jak wynika z rozważań zamieszczonych w recenzowanej książce – przedmiot poznania podejmowany przez przedstawicieli dyscypliny

nie jest specyficzny wyłącznie dla politologów, lecz jest wspólny dla nauk społecznych. Stąd wydaje się, że potencjalne zainteresowanie publikacją może sięgać poza środowisko przedstawicieli nauki o polityce. A politologów w szczególności zachęcam do sięgnięcia po książkę wydaną pod redakcją Zbigniewa Bloka i Andrzeja Stelmacha. Spojrzenie na różnorodne zagadnienia badawcze z perspektywy teoretyków polityki może być bardzo cenne i inspirujące tak w zakresie badań o charakterze teoretycznym, jak i empirycznym.

Marcin RACHWAŁ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0003-2949-1328

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Marcin Rachwał

Data curation (Zestawienie danych): Marcin Rachwał

Formal analysis (Analiza formalna): Marcin Rachwał

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Marcin Rachwał

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Marcin Rachwał

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

